Əliyev Ə.T.

XIX -XX ƏSRİN ƏVVƏLLƏRİNDƏ GÜRCÜSTAN AZƏRBAYCANLILARININ SAY TƏRKİBİ HAQQINDA

Ailə və ailə məişətinin tədqiqi etnoqrafiya elminin aktual problemlərindən biri kimi, mühüm elmi, praktiki və nəzəri əhəmiyyətə malikdir. Belə ki, bu problemin kompleks şəkildə araşdırılması xalqın tarixi, mənşəyi, mədəniyyəti ilə bağlı bir çox qaranlıq fikir, mülahizə və münasibətlərə aydınlıq gətirilməsinə, həlli vacib olan məsələlərin işıqlandırılmasına yardım etmiş olur. Məhz bu baxımdan Gürcüstan azərbaycanlılarının ailə və ailə məişəti məsələlərinin öyrənilməsinin böyük elmi əhəmiyyət kəsb etdiyini bir daha yəqin etmiş oluruq.

Məlumdur ki, insan cəmiyyətinin özəyini ailə təşkil edir. Belə olduğu halda, cəmiyyəti «tarixi kateqoriya» olan ailəsiz təsəvvür etmək qeyri-mümkündür.

Xalqın maddi və mənəvi həyatıyla sıx qarşılıqlı təmasda olan ailə daimi hərəkətdə, tərəqqidədir. Cəmiyyətin inkişafı, ictimai-iqtisadi münasibətlərin dəyişməsi ailəni də dəyişdirir və mövcud dövrə uyğun olaraq formalaşdırır.

Ailə və ailə məişəti məsələlərində ailənin say tərkibi, nigah, nişan-bəlgə, toy adətləri, uşaqların tərbiyəsi, ağsaqqala-ağbirçəyə hörmət, dəfn-yas mərasimləri və s. özünəməxsus yer tutur. Etnoqrafik ədəbiyyatda qeyd olunduğu kimi, bu adət və ənənələr, uşaqların tərbiyəsi, ağsaqqala-ağbirçəyə hörmət, mərasimlər, «bir tərəfdən yeni ailənin yaranmasını təmin edən xarakterik milli şərtlər kompleksidirsə, digər tərəfdən də hər etnik varlığın mənəvi etnik və estetik həyat duyumunu özündə əks etdirən mənəviyyat sistemidir». (5, 170)

Bizim məqsədimiz ailə və ailə məişəti məsələlərindən biri olan ailənin say tərkibi barədə məlumat vermək oluduğundan, burada bu və ya digər mərasimlərdən, adət-ənənələrdən söhbət açmayacağıq.

XIX – XX əsrə aid materiallarda Gürcüstan azərbaycanlılarının ailə üzvlərinin say tərkibi barədə məlumata rast gəlmirik. Burada yalnız ailələrin sayı və adamların ümumi miqdarı göstərilir.

1832-ci ilin sayımına görə Borçalıda 145 kəndin və 4092 tüstünün evin) olduğu qeyd edilir. Həmin sayımda burada təkcə kişi cinsindən olan 8479 nəfər tatarların (azərbaycanlının-Ə.Ə.), 3634 erməninin, 767 yunanın, 669 gürcünün, 213 almanın yaşadığı bildirilir.3) Həmin dövr Borçalıya sayılan Qarayazıda mövcud olan kişi cinsi barədə bir kəlmə də olsun danışılmır.

1865-ci ilin sayımı isə Qarayazının kəndlərində olan evlərin və əhalinin miqdarını aşağıdakı kimi göstərmişdir:

Soğanlıq 19 ailə-120 nəfər, Qaracalar 69 ailə – 498 nəfər, Ağtəhlə 106 ailə – 1064 nəfər, Qaratəhlə 29 ailə – 333 nəfər, Dəmirtəpə 9 ailə – 82 nəfər, Məşədiabad 15 ailə – 49 nəfər, Qruzinovka 15 ailə – 49 nəfər, Gültəpə 20 ailə – 149 nəfər, Hacılar 104 ailə – 898 nəfər, Tabahlı 78 ailə – 706 nəfər, Gölkənd 46 ailə – 265 nəfər, Sərtçala – Muğanlı 74 ailə – 364 nəfər (4, 67).

Hesablama aparsaq görərik ki, həmin dövrdə orta rəqəmlə Soğanlıq kəndində hər ailədə (6,3), Qaracalarda (7,2), Ağtəhlədə (10), Qaratəhlədə (11), Dəmirtəpədə (9), Məşədiabadda (3,2), Qruzinovkada (5,7), Sərtçala – Muğanlıda isə (4,9) nəfər yaşayırdı.

1870, (1, 222, 224, 226, 228, 232, 234, 236, 240, 242) 1886 və 1926-cı (2, 69-70,

92-94) ilin əhali sayımına görə Gürcüstan azərbaycanlıları türkləri) yaşayan kəndlərdə əhalinin (kişili-qadınlı) sayı və ailə tərkibi 1-ci cədvəldəki kimi olmuşdur.

№	Kəndlər	1870			1886			1926		
		ailə sayı	*üm əh. sayı*	*ailə tərkibi*	*ailə sayı*	*üm. əh. sayı*	*ailə tərkibi*	*ailə sayı*	*üm. əh. sayı*	*ailə tərkibi*
1	Hamamlı	50	450	9	40	325	8,1	127	858	7,2
2	Əngirəvan	9	35	3,8	5	61	12,2	21	133	6,3
3	Bəzəkli	15	101	6,7	17	163	9,5	-	-	-
4	Canbaxça	70	469	6,7	32	335	10,4	-	-	-
5	Carayer	13	88	6,7	-	-	-	-	-	-
6	Qədirqulu	8	54	6,7	6	64	10,6	-	-	-
7	Məmişli	20	224	11	19	131	6,8	64	362	5,6
8	Mahmudlu	2	14	7	-	-	-	-	-	-
9	Y.Oruzman	30	508	16,9	20	198	9,9	82	490	5,9
10	A.Oruzman	8	54	6,7	7	84	12	45	273	6,0
11	Səfərli	20	134	6,7	13	89	6,8	76	463	6,0
12	Arıxlı	137	918	7,5	99	855	8,6	306	1585	6
13	Həsənxocalı	21	141	6,7	22	162	7,3	-	-	-
14	Əsmələr	6	40	6,6	13	51	3,9	30	172	5,7
15	Salıoğlu-Sisqala	9	60	6,6	13	51	3,9	30	172	5,7
16	Daşdıqullar	25	168	6,7	24	136	5,6	40	184	4,6
17	Baydar	61	409	6,7	56	374	6,6	160	582	3,6
18	B.Bəylər	20	134	6,7	10	61	6,1	36	106	2,9
19	K.Bəylər	17	114	6,7	8	51	6,3	29	89	3,0
20	Gültəpəli	25	168	6,7	22	243	11	24	126	5,2
21	Kürtlər	93	613	6,5	59	492	8,3	167	556	3,3
22	Lecbəddin	60	422	7	49	346	7,0	95	546	5,7
23	B.Muğanlı	72	483	6,7	41	326	7,9	-	-	-
24	Kirəc Muğanlı	10	6,7	-	-	-	-	-	-	-
25	Abdallı	38	216	5,6	26	134	5,1	40	232	5,8
26	Bolnis-Kəpənəkçi	169	1403	8,3	122	1192	9,7	408	2257	5,5
27	Cəfərli	7	47	6,7	11	80	7,2	37	144	3,8
28	Qışlaq	12	81	6,7	16	77	4,8	-	-	-
29	Mığırlı	18	120	6,6	22	183	8,3	24	102	4,2
30	Muşevan	7	47	6,7	9	49	5,4	53	314	5,9
31	Şlbilər	9	60	6,6	11	59	5,3	-	-	-
32	Görarxı	270	1770	6,5	259	1156	4,4	325	2378	7,3
33	İvanbəyli	70	470	6,7	100	558	5,5	131	1050	8,0
34	Arakol	6	40	6,6	-	-	-	-	-	-
35	Bəytəkər	8	54	6,7	9	79	8,7	22	123	5,5
36	Y.Güləver	7	47	6,7	14	94	6,7	39	231	5,9
37	A.Güləver	7	47	6,7	11	116	10,5	28	153	5,4

38	Darvaz	72	483	6,7	55	532	9,6	208	1144	5,5
39	Ciris	2	14	7	7	73	10,4	-	-	-
40	Zol-Güvəc	21	141	6,7	30	134	4,4	91	474	5,2
41	Kipircik	2	14	7	4	29	7,2	15	120	6,8
42	Musapirilər	5	34	6,8	6	60	10	32	288	9
43	Örmeşen	14	92	6,5	16	205	12,8	67	487	7,2
44	Əmbərovka	14	94	6,7	-	-	-	21	133	6,3
45	Kəpənəkçi-Dəmirçihəsənli	61	409	6,7	49	360	7,3	135	480	3,5
46	İlməzli	18	120	6,6	15	120	8	41	240	5,8
47	Qara Keşəli	11	74	6,7	12	130	10,8	113	602	5,3
48	Kosalı	95	637	6,7	127	813	6,4	171	734	4,2
49	Keşəli	77	516	6,7	54	406	7,5	24	198	8,2
50	Cücəkənd	31	207	6,6	-	-	-	-	-	-
51	İlməzli	50	335	6,7	51	402	7,8	-	-	-
52	Yırğançay	80	536	6,7	60	440	7,3	174	1078	7
53	Qaraqala	31	208	6,7	-	-	-	-	-	-
54	Soyuqbulaq	25	168	6,7	-	-	-	-	-	-
55	Təzəkənd	26	175	6,7	-	-	-	-	-	-
56	Boxçalar	4	27	6,7	-	-	-	15	104	6,9
57	Busqala	25	168	6,7	11	149	13,5	-	-	-
58	Y.Gödəkdağ	16	108	6,7	-	-	-	-	-	-
59	A.Gödəkdağ	17	114	6,7	-	-	-	-	-	-
60	Dunus	8	54	6,7	10	92	9,2	26	195	7,5
61	B.Kəmərli	43	288	6,6	-	-	-	-	-	-
62	Kəkman	23	154	6,6	-	-	-	-	-	-
63	B.Qarabulaq	9	60	6,6	32	155	4,6	-	-	-
64	İkiqapılı qarabulaq	8	54	6,7	8	37	4,6	-	-	-
65	K.Qarabulaq	8	54	6,7	6	45	7,5	-	-	-
66	Qızılkilsə	23	154	6,6	14	211	15	88	588	-
67	Məryəmli-Arıx	23	154	6,6	18	137	7,6	-	-	-
68	Qağma	10	67	6,7	15	120	8	-	-	-
69	Salamməlik	8	54	6,7	-	-	-	29	158	5,4
70	Tamazqulu-qul Hacılı	25	168	6,7	30	355	5,5	-	-	-
71	Tanziya-Tağılı	8	54	6,7	6	69	11,5	-	-	-
72	Şindilər-Kəpənəkçi	19	127	6,6	15	178	11,8	-	-	-
73	Şarşalet	3	20	6,6	-	-	-	11	78	7,0
74	Başkeçid Şulaveri	9	60	6,6	-	-	-	-	-	-
75	Yaqublu	20	134	6,7	18	198	11	59	377	6,3
76	Saja	20	134	6,7	-	-	-	87	476	5,4
77	Ağaməmmədli	53	355	6,6	15	60	4	-	-	-
78	Baytallı	11	74	6,7	13	36	2,7	19	51	2,6
79	Bərəhli	18	120	6,6	15	60	4	-	-	-
80	Bəytərəfçi	21	141	6,7	26	205	7,8	33	140	4,2
81	Canəhmədli	4	27	6,7	7	24	3,4	8	33	4,1

82	Qasımlı	63	422	6,6	72	522	7,2	140	688	4,9
83	Qaçağan	117	784	6,7	118	596	5	266	1246	4,6
84	Quşçu	8	54	6,7	15	88	5,8	29	90	3,1
85	Təkəli	13	87	6,6	14	62	4,4	150	495	3,3
86	Ulaşlı	22	148	6,7	25	80	3,2	70	258	3,6
87	Xancığazlı	15	101	6,7	21	86	4	-	-	-
88	Çələbli-Yadigarlı	17	114	6,7	24	114	4,7	-	-	-
89	Körpülü	65	436	6,7	37	311	8,4	-	-	-
90	Ləmbəli	60	402	6,7	45	288	6,4	-	-	-
91	Hallavar	20	134	6,7	25	128	5,1	38	129	3,3
92	Candar	27	177	6,5	29	184	6,3	93	366	3,9
93	Kolayır	28	187	6,6	25	257	10,2	82	430	5,2
94	Qızılhacılı	274	1836	6,7	237	1317	6,4	404	1888	4,6
95	Güləvan	4	27	6,7	7	39	5,4	-	-	-
96	K.Muğanlı	25	168	6,7	23	168	7,3	65	198	3,0
97	Qırıxlı	43	288	6,6	30	341	11,4	89	216	2,4
98	Qullar	55 3	369	6,7	52	294	5,6	-	-	-
99	Şamamalı (Bəyazitli)	12	81	6,7	12	57	4,6	20	56	2,8
100	Umur	32	215	6,7	45	230	5,1	53	175	3,3
101	Mamay	13	87	6,6	9	58	6,4	52	96	1,8
102	Sadaxlı	191	1280	6,7	153	1041	6,8	445	2033	4,5
103	Xocornu	2	14	7	12	70	5,8	148	172	1,1
104	Ayrım	20	134	6,7	24	318	13,2	-	-	-
105	Araflı	64	429	6,7	49	216	4,4	61	258	4,2
106	Axıllələli	14	94	6,7	46	292	6,3	42	182	4,3
107	Axılmahmudlu	26	174	6,6	28	125	4,7	44	194	4,4
108	Dəmyə Görarxı	17	114	6,7	12	70	5,1	56	340	6,7
109	Qayaxocalı	9	60	6,6	10	34	3,4	20	99	4,9
110	Y.Saral	27	181	6,7	39	114	2,9	61	267	4,3
111	A.Saral	71	476	6,7	55	223	4	81	320	3,9
112	Seyidxocalı	9	60	6,6	14	60	4,2	30	105	3,5
113	İmirhəsən	50	315	6,3	58	367	6,3		104	
114	B.Qoşaisə	46	309	6,7	54	432	8	-	-	-
115	K.Qoşaisə	12	81	6,7	20	72	3,6	-	-	-
116	Mollaəhmədli	5	34	6,8	11	63	5,7	9	54	6
117	Saraclı	161	1079	6,7	143	1026	7,1	316	1438	4,5
118	Şalbuzlu	10	67	6,7	11	49	4,4	46	236	5,1
119	Sarvan	329	2204	6,6	299	1619	5,4	484	2493	5,1
120	Dağ Qızılkilsə	25	366	14,6	-	-	-	-	-	-
121	Qamışlı	0	508	16,9	24	163	6,7	72	509	7,0
122	Lök Candar	20	380	19	-	-	-	49	325	6,6
123	Qoçulu	30	201	6,7	22	216	9,8	76	383	5,0
124	Faxralı	170	1139	6,7	137	860	6,2	470	2321	4,9
125	Dəmyə	-	-	-	11	57	5,1	-	-	-
126	Ayorta	-	-	-	17	110	6,4	-	-	-
127	Dağətəyi-Məmişli	-	-	-	19	131	6,8	-	-	-

128	Qəmərli	-	-	-	50	304	6	67	406	6,0
129	Qaradaş	-	-	-	20	162	8,1	11	68	6,1
130	Gödəkdağ	-	-	-	16	171	10,6	26	155	5,9
131	Gəyliyən	-	-	-	18	124	6,8	42	305	7,2
132	Şüləver	-	-	-	8	85	10,6	48	nəfər	qatışıq
133	Ərcivan-Sarvan	-	-	-	100	768	7,6	151	760	5,0
134	Minasaz	-	-	-	5	29	5,8	-	-	-
135	Çulux-Qızılhacılı	-	-	-	36	232	6,4	-	-	-
136	Təcis	-	-	-	45	372	8,2	96	466	4,8
137	Gödəklər	-	-	-	32	234	7,3	-	-	-
138	Şüləver	-	-	-	6	30	5	-	-	-
139	Başkeçid	-	-	-	1	4	4	-	-	-
140	Soğanlıq	-	-	-	40	269	6,7	Ailələrin yox, təkcə əhalinin ümumi sayı verilib.		
141	Ağtəhlə	-	-	-	122	1091	8,9			
142	Qaratəhlə	-	-	-	67	655	9,7			
143	Qaracalar	-	-	-	86	563	6,5			
144	Zirvit	-	-	-	9	38	4,2			
145	Gölkənd – Candar	-	-	-	37	253	6,8			
146	Qaratəpə	-	-	-	19	63	3,3			
147	Qacalar – Kosalı	-	-	-	161	887	5,5			
148	Qacalar-Nəzərli	-	-	-	102	684	6,7			
149	Məşədiabad	-	-	-	1	9	9			
150	Musavənd	-	-	-	3	15	0,5			
151	Sərtçala-Muğanlı	-	-	-	99	637	6,4			
152	Kosalar-Qarakənd	-	-	-	27	250	9,2			
					Qaraçöpdə					
153	Yor-Muğanlı	-	-	-	76	463	6,4			
154	Düzəyrəm	-	-	-	19	130	6,8			
155	Ləmbəli	-	-	-	116	799	6,8			
156	Keşəli	-	-	-	67	366	5,4			
157	Tüllər	-	-	-	31	260	8,3			
					Yenə də Borçalı qəzasında					
158	Daştəpə	-	-	-	-	-	-	20	37	1,8
159	Y.Qullar	-	-	-	-	-	-	22	48	2,1
160	A.Qullar	-	-	-	-	-	-	32	104	3,2
161	Mamğallı-Səbiryəkənd	-	-	-	-	-	-	155	914	5,8
162	Ağkörpü	-	-	-	-	-	-	8	34	4,2
163	Ağqula	-	-	-	-	-	-	25	109	4,3
164	Zirəkli	-	-	-	-	-	-	4	17	4,2
165	Mollaoğlu	-	-	-	-	-	-	45	192	4,2

166	Qırıxlı-Muğanlı	-	-	-	-	-	-	50	207	4,1
167	Hacıkəzli	-	-	-	-	-	-	13	72	5,5
168	İncəoğlu	-	-	-	-	-	-	23	117	5,0
169	Sarallar	-	-	-	-	-	-	20	155	7,7
170	Dəmirsu	-	-	-	-	-	-	11	44	4
171	Görücülər	-	-	-	-	-	-	18	67	3,7
172	Ağayurd	-	-	-	-	-	-	79	290	3,6
173	Araqala	-	-	-	-	-	-	36	191	5,3
174	Seneb	-	-	-	-	-	-	8	36	4,5
175	Qaratikən	-	-	-	-	-	-	6	33	5,5
176	Çürük Qəmərli	-	-	-	-	-	-	11	40	3,6
177	Dəmirli	-	-	-	-	-	-	20	109	5,4
178	Y.Qoşakilsə	-	-	-	-	-	-	33	168	5,0
179	A.Qoşakilsə	-	-	-	-	-	-	68	371	5,4
180	Y.Bəzəkli	-	-	-	-	-	-	18	80	4,4
181	A.Bəzəkli	-	-	-	-	-	-	52	325	6,2
182	Boğazkəsən	-	-	-	-	-	-	13	22	1,6
183	Dəllər	-	-	-	-	-	-	31	253	8,1
184	Axçingil	-	-	-	-	-	-	3	11	3,6
185	Başkeçid	-	-	-	-	-	-	12	45	3,7
186	Gəyliyən	-	-	-	-	-	-	42	305	7,2
187	Şindilər	-	-	-	-	-	-	70	462	6,6
188	Dağ Muğanlı	-	-	-	-	-	-	45	355	7,8
189	Saatlı	-	-	-	-	-	-	40	295	7,3
190	Armudlu	-	-	-	-	-	-	23	112	4,8
191	Göybulaq	-	-	-	-	-	-	4	19	4,7
192	Dağ Arıxlı	-	-	-	-	-	-	41	290	7,0
193	Dağ Qızılhacılı	-	-	-	-	-	-	67	423	6,3
194	Lager	-	-	-	-	-	-	38	198	5,2
195	Məmişlər	-	-	-	-	-	-	20	113	5,6
196	Mehdiağalar	-	-	-	-	-	-	12	65	5,4
197	Salamməlik	-	-	-	-	-	-	33	183	5,5
198	Saca	-	-	-	-	-	-	87	476	5,4
199	Soqutlu	-	-	-	-	-	-	8	30	3,7
200	Qarabulaq	-	-	-	-	-	-	110	765	6,9
201	Şahmarlı	-	-	-	-	-	-	40	248	6,2
202	Söyünkənd	-	-	-	-	-	-	17	70	4,1
203	Gəldiqar	-	-	-	-	-	-	33	231	7
204	Minaskənd	-	-	-	-	-	-	7	37	5,2
205	Çölyan	-	-	-	-	-	-	64	355	55
206	Təcis	-	-	-	-	-	-	96	466	4,8

Yuxarıdakı cədvəldə soydaşlarımız yaşamış bəzi kəndlərin adlarına rast gəlsək də (Dəmirtəpə, Məşədiabad, Qruzinovka, Gültəpə, Hacılar, Tabahlı və s.) (6, 68) hazırda həmin kəndlər mövcud deyil. Zənnimizcə, adları çəkilən bu kəndlər sonralar digər kəndlərə qaynayıb – qarışmışdır.

Bir cəhəti də qeyd edək ki, burada həmin dövrdə şəhər və qəza mərkəzlərində yaşamış ailələr haqqında bir kəlmə də olsa danışılmır. Bunun səbəbi burada ailələrin sayının verilməməsidir. Təkcə əhalinin ümumi sayının verilməsi isə ailə tərkibini müəyyənləşdirməkdə çətinlik törədir.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT

1. Аргутинского А.М. Долгорукова, В.П.Бочкарева, И. Даниловича. Тифлисско-Карсского-Эриванской железной дороги в экономическом и коммерческом отношениях. Тифлис, 1897, с. 222, 224, 226, 228, 232, 236, 240, 242.
2. Məmmədli Ş. Alın yazımız. Tbilisi, 1997, s. 69-70, 92-94.
3. Обозрение Российских владения за Кавказом. Т. 1-2, СПБ, 1836.
4. Ömərli V. Qarayazı. Bakı, «Çaşıoğlu», 2001, s. 67.
5. Səlimov T.Q. – Şağani. Abşeronlular. Bakı, «Elm», 1993.

Aliyev A.T.

ON THE CONTENT OF AZERBAIJANIS LIVE IN GEORGIA IN XIX AND BEGINNING OF XX CENTURIES

S U M M A R Y

The article is devoted to a family life of azerbaijanians living in Georgia of XIX-XX centuries. The primary goal research is to show number of families of the given period. In this connection have been used field ethnographic and literature materials and also statistical data.

Алиев А.Т.

О ЧИСЛЕННОЙ СОСТАВЕ АЗЕРБАЙДЖАНЦЕВ ПРОЖИВАЮЩИХ В ГРУЗИИ В XIX-НАЧАЛО XX ВВ.

Р Е З Ю М Е

Статья посвящается семейному быту азербайджанцев проживающих в Грузии в XIX-XX вв. Основной задачей исследований является показать численность семей данного периода. В связи с этим были использованы полевые этнографические и литературные материалы, а также статистические данные.